

Nr 122.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor m. m.; given Stockholms slott den 18 februari 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 18 februari 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge, följande.

Under punkten 89 av 1944 års åttonde huvudtitel har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen förelagd, till Gemensamma universitetsändamål: Stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet för budgetåret 1944/45 beräkna ett reservationsanslag av 184 700 kronor.

Vidare har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen (kapitalbudgeten: bilaga 6, punkten 12) att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen

förelagd, till Statens lånefond för universitetsstudier för budgetåret 1944/45 beräkna ett investeringsanslag av 420 000 kronor.

Sedan ärendet numera färdigberetts, får jag ånyo anmäla detsamma.

1. Gällande bestämmelser om naturastipendier och studielån åt universitetsstuderande.

Från och med budgetåret 1939/40 har riksdagen anvisat medel till statsstipendier i form av fri bostad och fri kost åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet. Anslaget har varit uppfört med följande belopp.

Budgetår:	Kronor:
1939/40	220 700
1940/41	194 700
1941/44	184 700.

Enligt gällande reglemente (SFS 148/1939) skola dessa stipendier tilldelas obemedlade studenter med utpräglad studiebegåvning och företrädesvis utgå under de första studieåren. Stipendieförmånerna utgå under åtta månader per år, och stipendium får innehavas under sammanlagt högst tre år. Utdelningen av stipendierna handhaves av särskilda statsstipendienämnder vid de tre berörda läroanstalterna. Dessa nämnder bestämma även de bostäder och matställen, där stipendieförmånerna skola åtnjutas. Ur anslaget utgå även vissa smärre belopp såsom bokstipendier i form av kurslitteratur åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund ävensom medel till bestridande av statsstipendienämndernas verksamhet.

I samband med anordnandet av statsstipendier i form av fri bostad och fri kost beslöt 1939 års lagtima riksdag inrätta en fond, benämnd statens lånefond för universitetsstudier, ur vilken ränte- och borgensfria lån skulle beviljas för studier vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska institutet. Samtidigt därmed undantogos studerande vid de nämnda läroanstalterna från behörighet att erhålla lån ur studielånefonden, numera benämnd allmänna studielånefonden. För budgetåret 1939/40 anvisades ett första anslag av 70 000 kronor till universitetsstudielånefonden, avsett att utdelas för studier under läsåret 1940/41. Detta belopp fördelades sedermera av Kungl. Maj:t med 34 000 kronor på Uppsala universitet, 27 500 kronor på Lunds universitet och 8 500 kronor på karolinska institutet. Under vart och ett av de följande budgetåren har anslaget höjts med 70 000 kronor och är i riksstaten för budgetåret 1943/44 uppfört med 350 000 kronor. För fonden gäller särskilt reglemente, SFS 290/1939.

Ifrågavarande studielån beviljas av statsstipendienämnderna, och denna anordning har visat sig innebära betydande fördelar. Nämnderna ha utan större tidsutdräkt kunnat inhämta yttranden från de studerandes egna organisationer och ha därigenom kunnat skaffa sig en god kännedom om de sö-

kande. Även i övriga avseenden ha de lokala beslutande organen visat sig vara ändamålsenliga, så exempelvis då det gällt att snabbt medgiva ändrad disposition av lån i samband med de senaste årens talrika och ofta oförberedda inkallelser till militärtjänstgöring.

Till grund för bestämmelserna om naturastipendier och studielån låg ett av särskilda sakkunniga den 10 december 1937 avgivet betänkande med utredning och förslag angående understöd i form av fria bostäder och fri kost åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska medikokirurgiska institutet (SOU 1937: 44). I betänkandet hänvisade de sakkunniga till att utredningen enligt de för densamma meddelade direktiven utgått från den förutsättningen, att verksamheten, främst av kostnadsskäl, till en början borde inskränkas till att avse allenast studerande vid de nämnda läroanstalterna. I sin översikt (betänkandet, sid. 81 ff.) över dittills vidtagna studentsociala åtgärder meddelade de sakkunniga emellertid även uppgifter om förhållandena i detta hänseende vid övriga högskolor än de av utredningen närmast berörda.

2. Ifrågasatt utsträckning av naturastipendier och studielån till vissa högskolor.

I flera av de yttranden, som avgåvos över de sakkunnigas betänkande, framfördes emellertid önskemål om att anslag till stipendier borde ställas till förfogande också för studerande vid andra högskolor än universiteten och karolinska institutet. *Kanslern för rikets universitet* anförde i anledning härav, att dessa önskemål otvivelaktigt vore beaktansvärda, men att förverkligandet av det föreliggande förslaget ej syntes böra anstå i avbidan på en eventuell utsträckning av statens stipendiehjälp till andra högskolors elever. *Skolöverstyrelsen* uttalade, att de föreslagna understödsåtgärderna snarast möjligt borde kompletteras med motsvarande åtgärder till förmån för de studerande vid de enskilda högskolorna och fackhögskolorna. *Statskontoret* framhöll, att några bärande skäl att inskränka den statliga understödsverksamheten till studerande vid universiteten och karolinska institutet knappast kunde förebringas.

I anledning av de sakkunnigas förslag ingåvo *Stockholms studentkårer* den 8 oktober 1938 en framställning till Kungl. Maj:t med anhållan, bland annat, att statsstipendier i form av fria bostäder och fri kost måtte bli tillgängliga för de studerande vid rikets samtliga akademiska bildningsanstalter. Såsom motivering för denna hemställan framhölls bland annat följande.

Vad departementschefen uttalat angående de betydande kostnader, som de akademiska studierna medförde, ägde otvivelaktigt sin fulla tillämpning å samtliga akademiska bildningsanstalter och å samtliga grupper av akademiska studerande. Ej heller syntes det möjligt att draga någon principiell skiljelinje mellan de studerande vid landets olika akademiska institutioner. Uppenbart

vore, att ifrågavarande bildningsanstalter samtliga bedreve en för samhället i dess helhet högst gagnelig verksamhet. Så länge utbildningen av akademisk arbetskraft hölles inom rimliga proportioner, måste varje med akademisk examen försedd medborgare för samhället representera en tillgång, vars värde icke kunde vara beroende av om examen erhållits vid ett universitet eller vid annan motsvarande bildningsanstalt.

Från samhällelig synpunkt måste landets akademiska bildningsanstalter tvivelsutan anses likvärdiga. Det vore emellertid av största betydelse, att den unge studenten vid val av bildningsanstalt fritt finge ledas av sin egen uppfattning om en viss anstalts företrädre framför andra, vare sig detta grundades på dess bättre tekniska utrustning, på där tillämpad överlägsen vetenskaplig metod, på lärarkårens sammansättning eller på annat förhållande. För övrigt borde beaktas, att vissa studieämnen ej funnes representerade å mer än en eller ett par studieorter, samt att vid vissa bildningsanstalter ett eller flera studieämnen fått en mer dominerande ställning än vid andra.

Åtgärder ägnade att åvägabringa lättnader i ekonomiskt avseende inom vissa studiegrenar medförde för begåvade ungdomar ur sociala grupper med svaga ekonomiska förutsättningar visserligen ökade möjligheter till utbildning för verksamhet i samhällets tjänst men medförde å andra sidan en påtaglig risk för att sådana ungdomar fortfarande skulle vara utestängda från vissa banor, för vilka de kanske vore särskilt lämpade. Många kunde till och med ledas in på verksamhetsområden, för vilka de icke hade någon utpräglad håg eller fallenhet. Det kunde visserligen för statsmakterna i undantagsfall framstå såsom ett önskemål att inrikta den begåvade ungdomens intresse och arbete på vissa verksamhetsfält. Om samhälleliga åtgärder vidtoges för att underlätta möjligheterna för denna ungdom att inträda vid de allmänna fria universiteten utan att motsvarande åtgärder vidtoges i fråga om fackhögskolorna, skulle dock detta strida mot den under senare år gängse uppfattningen, att en eventuellt erforderlig reglering av tillströmningen till de intellektuella yrkena borde i största möjliga mån inrikta ungdomens intresse på den utbildning för framtida praktisk verksamhet, som erhöles vid fackhögskolorna.

Vidare borde uppmärksammas, hurusom det ur allmänna rättvisesympunkter måste anses stötande att utan tvingande skäl bereda en del av Sveriges studenter en ekonomisk förmån, som förmenades de övriga. Därest den föreslagna anordningen vore att betrakta såsom ett experiment, kunde erinras, dels att det ifrågasatta beloppet syntes vara väl stort, och dels att ett experiment på intet sätt behövde föra med sig, att större delen av landets studenter ställdes utanför.

Vid framställningen var fogad en inom Stockholms studentkårers förbundsstyrelse utarbetad promemoria beträffande företagna studentsociala åtgärder vid rikets samtliga högskolor utom karolinska institutet.

I *propositionen nr 61 till 1939 års lagtima riksdag* angående stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska medikokirurgiska institutet m. m. anförde departementschefen, bland annat, att de sakkunnigas förslag i vad avsåge statliga stipendier i enlighet med de för utredningsarbetet lämnade direktiven begränsats att avse universiteten och karolinska institutet. Från vissa håll hade med styrka framhållits, att åtgärder från statens sida av denna art borde omfatta samtliga universitet och

högskolor och med dem jämförliga högre utbildningsanstalter. Departementschefen förklarade sig vara den förste att erkänna, att staten borde i vidare mån än hittills varit fallet understödja studerande också vid andra statliga läroanstalter av högskolekaraktär och att skäl även kunde anföras för att staten borde lämna bidrag till motsvarande verksamhet vid enskilda högskolor. Det kunde för övrigt nämnas, att ett statsanslag å 8 000 kronor redan funnes anvisat till stipendier åt elever vid lantbrukshögskolan. Antalet studenter utgjorde därstädes omkring 100, vadan de stipendiemedel, som redan stode till denna högskolas förfogande, vore förhållandevis rikligare än de, som vid bifall till de i propositionen framlagda förslagen skulle tillkomma universiteten. Även för de tekniska högskolorna vore i riksstaten uppförda anslag till stipendier, låt vara av jämförelsevis ringa storlek. Den verksamhet, varom i detta sammanhang vore fråga, borde få karaktär av en försöksanordning, som successivt och i den mån vunnen erfarenhet inbjöde därtill borde erhålla vidgad omfattning. Departementschefen ansåg det på grund därav berättigat, att verksamheten till en början begränsades till att avse de akademiska läroanstalterna, där behovet av åtgärder av denna art vore särskilt framträdande, och att verksamheten bland dessa läroanstalter begränsades till de statliga, alltså till universiteten och karolinska institutet. Det borde även framhållas, att vid bifall till de framlagda förslagen studerande vid de andra ifrågakommande läroanstalterna erhöles ökade möjligheter att erhålla gynnsamma lån ur studielånefonden.

Även i flera med anledning av nämnda proposition väckta *motioner* påyrkades en utvidgning av statens stipendieverksamhet till andra läroanstalter av högskolekaraktär än universiteten och karolinska institutet. I motionen II: 359 föreslogs sålunda, att riksdagen vid bifall till den föreliggande propositionen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t efter vederbörlig utredning ville till 1940 års riksdag framlägga förslag, att studenterna även vid Stockholms och Göteborgs högskolor måtte, efter enahanda grunder och i rättvis proportion, komma i åtnjutande av samma slags studiehjälp, som föreslagits beträffande Uppsala och Lunds universitet samt karolinska institutet. I motionerna I: 232 och II: 360 samt I: 233 och II: 361 hemställdes, att det äskade beloppet måtte anvisas till stipendier åt de studerande vid samtliga universitet och högskolor.

I *riksdagens skrivelse nr 200* framhölls, bland annat, att riksdagen, som bifallit Kungl. Maj:ts i proposition nr 61 framlagda förslag, emellertid, i likhet med vad i nyssnämnda motioner gjorts gällande, ansåge goda skäl tala för att en statlig understödsverksamhet av angivna slag vidgades att omfatta jämväl andra läroanstalter av högskolekaraktär, såväl statliga som enskilda. Huruvida samtliga de i motionerna upptagna läroanstalterna borde förses med statsstipendier av det slag, varom vore fråga, torde på grund av de vid dessa anstalter särskilda förhållandena i olika avseenden icke kunna bedömas, utan att en närmare utredning av frågan blivit verkställd. Innan

en dylik utredning kommit till stånd, syntes det även vara ogörligt att av-göra, huruvida naturastipendiesystemet vore det vid alla ifrågavarande utbildningsanstalter lämpligaste eller om icke i stället kontantstipendieformen i vissa fall kunde vara att föredraga. Det vore icke heller utan närmare under-sökning givet, att ökade statliga stipendier vore av nöden vid samtliga de läroanstalter, varom vore fråga. Riksdagen hade funnit det nödvändigt att genom en närmare utredning få förevarande fråga prövad i hela dess vidd. Förhållandena vid de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg samt vid de tekniska högskolorna vore dock enligt riksdagens mening så likartade dem vid universiteten och karolinska institutet, att riksdagen icke kunde finna skäl föreligga att i avvaktan på närmare erfarenhet av den föreslagna stipendieanordningen skjuta stipendiefrågan för i vart fall nämnda högskolor på framtiden. De i två motioner anförda skälen för att stipendier skulle kunna tilldelas även obemedlade studerande, som hade sina hem på studieorten, hade riksdagen funnit värda beaktande och förutsatte, att jämväl denna fråga toges under omprövning vid den blivande utredningen. Riksdagen ansåge sig böra understryka angelägenheten av att den föreslagna utredningen snarast komme till stånd och att på resultatet av densamma grundat förslag därefter förelades riksdagen. På grund av vad i skrivelsen anförts och då departementschefen uttalat sina sympatier för en utsträckning av de ifrågavarande statliga stödåtgärderna till att avse även andra högre utbildningsanstalter än de i Kungl. Maj:ts förslag angivna, hade riksdagen icke ansett det erforderligt att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning i berörda syfte.

3. Universitetskanslerns utredning.

Med anledning av de önskemål, som framförts av 1939 års lagtima riksdag, anbefalldes Kungl. Maj:t *kanslern för rikets universitet* att, efter samråd i före-kommande fall med representanter för vederbörande läroanstalter, verkställa utredning rörande en eventuell utvidgning av stipendieverksamheten. Kans-lern överlämnade den 21 november 1939 sin utredning i ärendet i form av en utförlig promemoria, i vilken redogjordes för ärendets förhistoria, för de aktuella studiekostnaderna vid de berörda läroanstalterna och för de student-sociala åtgärder, som dittills vidtagits vid högskolorna. Denna översikt visade, att genom enskilt initiativ och främst genom de studerandes egna organisa-tioner mycket redan gjorts i syfte att nedbringa studiekostnaderna för de hög-skolestuderande. Däremot hade statens bidrag till den studentsociala verk-samheten dittills varit av relativt obetydlig omfattning och därtill huvud-sakligen begränsade till vissa fackhögskolor.

De faktorer, som i främsta rummet borde vara bestämmande för storleken av eventuella anslag till en vidgad statlig stipendieverksamhet, vore enligt kanslerns mening det effektiva antalet studerande vid vederbörande läro-anstalter, den förhandenvarande förekomsten av stipendier samt studiekost-

nadernas storlek. Vid beräklandet av sistnämnda kostnader borde hänsyn i första hand tagas till de mest betungande av de utgifter, vilka äro ofrånkomligt förenade med vistelsen vid en högskola, nämligen utgifterna för bostad och kost. Vidare borde i detta sammanhang uppmärksammas, i vad mån de olika högskolornas rekryteringsområden äro mer eller mindre lokalt begränsade, vilket förhållande torde på ett relativt tillförlitligt sätt återspeglas i den procentuella förekomsten av bostad i hemmet under studietiden. Övriga omständigheter, till vilka hänsyn syntes böra tagas vid avvägandet av anslagsbeloppens storlek, vore den genomsnittliga totala studietiden för olika examina samt studentkårernas rekrytering ur skilda socialgrupper eller med andra ord föräldrarnas förmåga att bidra till finansierandet av högskolestudierna.

Kanslern framhöll sammanfattningsvis, att de föreliggande uppgifterna om högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden och de principiella synpunkter, vilka i utredningen anförts, visserligen icke i och för sig ledde fram till fixerade anslagsbelopp, och att överhuvudtaget flera av de för frågans bedömande relevanta faktorerna svårigen läte sig uttrycka i exakta matematiska förhållanden. Men å andra sidan syntes de åberopade omständigheterna utgöra en tillräcklig grund för en objektiv avvägning mellan de olika högskolorna, och på denna grundval hade ett försök gjorts att nå fram till ett positivt och preciserat förslag. Utredningen utmynnade i förslag om inrättandet av nya statsstipendier vid vissa av de högskolor, där sådana stipendier ännu icke förekomme eller där de utginge med otillräckliga belopp, främst Stockholms högskola, Göteborgs högskola och de tekniska högskolorna.

På grund av de senaste årens statsfinansiella läge har den av kanslern för rikets universitet gjorda utredningen hittills icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

4. Förnyad framställning av Stockholms och Göteborgs studentkårer.

I en skrift den 21 oktober 1942 hemställde *Stockholms studentkårer* och *Göteborgs studentkårer* om en utvidgning av den statliga stipendieverksamheten till de enskilda högskolorna och fackhögskolorna. För de studerande, som lämnats utan möjlighet att erhålla statliga naturastipendier, måste den dittillsvarande anordningen te sig orättvis och föga sakligt grundad. I dagens svåra krisläge syntes det vara av särskilt stor betydelse, att begåvade men ekonomiskt sämre lottade studerande genom lättnader i ekonomiskt avseende lämnades möjlighet att ägna sig åt akademiska studier. Vad beträffade de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg, vore risken större än eljest, att dessa högskolor med deras i förhållande till statsuniversiteten höga terminsavgifter bleve förbehållna studerande från burgnare hem, medan andra studerande enbart av ekonomiska skäl berövades rättigheten och friheten att själva välja sina akademiska lärare — ett förhållande, som varken ur

dessas högskolors egen eller samhällets synpunkt kunde anses fördelaktigt. Studentkårerna kunde i allt väsentligt ansluta sig till de i universitetskanslerns ovannämnda utredning framförda synpunkterna och hemställde, att, därest ytterligare anslag för naturastipendier icke kunde påräknas, det utgående anslaget måtte komma också de bildningsanstalter till godo, som dittills icke åtnjöt naturastipendier.

I infortrat yttrande över denna framställning vitsordade *statsstipendienämnden i Uppsala*, att statliga naturastipendier visat sig vara en synnerligen ändamålsenlig form av understöd åt behövande och väl meriterade studerande. Antalet sökande hade vid varje ansökningsstillfälle varit så stort, att det icke varit möjligt för nämnden att med de tillgängliga medlen understödja samtliga obemedlade och utmärkt studiebegåvade sökande. Nämnden uttalade därför såsom sin bestämda uppfattning, att ett oeftergivligt villkor för en utvidgning av statsstipendieverksamheten till att omfatta även högskolorna måste vara, att utvidgningen möjliggjordes genom nya anslag och icke komme att på minsta sätt begränsa den dittillsvarande verksamheten vid universiteten och karolinska institutet. *Större akademiska konsistoriet i Uppsala* instämde i vad statsstipendienämnden anförde.

Statsstipendienämnden i Lund ansåg sig sakna anledning att ingå på principfrågan i vad mån staten bör ekonomiskt stödja de enskilda högskolorna i riket. Däremot önskade nämnden framhålla, att värdet av de naturaförmåner, som ett stipendium i Lund inrymde, sedan stipendiernas tillkomst stigit från 900 kronor till 1 300 å 1 400 kronor per år. I samma mån hade alltså en högst avsevärd minskning ägt rum i antalet stipendier, varför nämnden — med instämmande av *större akademiska konsistoriet* — ville på det bestämdaste avstyrka, att någon minskning företoges i det utgående anslagsbeloppet.

Medicinska föreningen i Stockholm anslöt sig i princip till uppfattningen, att stipendiemedlen borde vara rättvist och likartat fördelade mellan landets högre bildningsanstalter. Om det statsfinansiella läget ej tilläte en utvidgning, borde därför en omfördelning av tillgängliga stipendiemedel övervägas och en utredning av stipendiebehovet vid de olika läroanstalterna företagas. *Statsstipendienämnden och lärarkollegiet vid karolinska institutet* voro i det väsentliga av samma mening men ville på det livligaste understryka behovet av ökat antal stipendier. Såsom motivering anförde nämnden, att antalet stipendier vore försvinnande litet i förhållande till antalet studerande — vid karolinska institutet 13 på cirka 950 studerande — varför en omfördelning enligt de i studentkårernas skrivelse föreslagna riktlinjerna skulle bli högst kännbar.

Kanslern för rikets universitet uttalade, att han för sin del icke kunde dela uppfattningen, att en uppdelning på samtliga högre läroanstalter av de stipendieanslag, som utginge till universiteten och karolinska institutet, vore ur rättvisesynpunkt naturlig och påkallad. Det hade dittills icke ifrågakom-

mit att avväga förmåner, som kommit olika statliga läroanstalter till del, efter någon schematisk princip. Inrättandet av stipendier exempelvis vid lantbrukshögskolan hade ej uppskjutits i avvaktan på likvärdiga stipendieanslag till tekniska högskolan. Staten hade i enstaka fall tillhandahållit de studerande bostäder, vilket vid andra högstskolor ej kunnat ske. De studerande vid tandläkarinstitutet nödgades betala dryga avgifter, vilka saknade motsvarighet vid andra läroanstalter. Vad särskilt anginge de privata högstskolorna, hade deras ekonomi byggts på privata fonder, varjämte avsevärda avgifter uttoges från eleverna. Att staten i fråga om stipendieanslag liksom beträffande andra anslag i första hand tillgodosåge de statliga undervisningsanstalterna syntes naturligt. Anslagen till naturastipendier vid universiteten och karolinska institutet hade redan genom levnadskostnadernas ökning blivit till sitt värde reducerade. Kanslern avstyrkte bestämt den ytterligare reduktion, som för dessa statliga läroanstalter skulle bli följden av en uppdelning av beloppen på även andra läroanstalter, och hemställde därför, att de i framställningen gjorda yrkandena icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

5. Departementschefen.

1. Statsstipendier i form av fri bostad och fri kost.

När 1939 års lagtima riksdag efter förslag av Kungl. Maj:t beslutade inrätta statsstipendier i form av fri bostad och fri kost, begränsades denna verksamhet tills vidare till att omfatta universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska institutet. Riksdagen förordade emellertid en skyndsam undersökning angående behovet av liknande stipendier vid andra högstskolor, och redan samma år framlade kanslern för rikets universitet en av dåvarande departementschefen anbefalld utredning i ärendet. Statsfinansiella skäl ha dock hittills lagt hinder i vägen för en utvidgning av stipendieverksamheten till andra läroanstalter än de nämnda.

I 1943 års statsverksproposition anmälde jag under åttonde huvudtiteln, punkten 85, att studentkårerna i Stockholm och Göteborg inkommit med en framställning, vilken syftade till att få till stånd en utvidgning av stipendieinstitutionen till att omfatta även fackhögskolorna och de fria högstskolorna i Stockholm och Göteborg. Ärendet hade vid denna tidpunkt ännu icke hunnit färdigberedas, men det syntes likväl klart, att några åtgärder i den avsedda riktningen icke lämpligen kunde komma till stånd redan från och med budgetåret 1943/44. Studentkårerna hemställde bland annat, att, därest ytterligare anslag till naturastipendier icke kunde påräknas, det utgående anslaget måtte komma även de hittills utelämnade högstskolorna till godo.

I likhet med kanslern för rikets universitet anser jag, att en dylik uppdelning av det hittillsvarande anslaget på flera läroanstalter icke bör före-

tagas. Erfarenheterna från universiteten och karolinska institutet ge vid handen, att de anvisade beloppen icke varit tillräckliga för att understödja samtliga väl meriterade och behövande sökande. Antalet ansökningar om nya stipendier har vid varje ansökningstillfälle varit så stort, att i genomsnitt endast var femte sökande kunnat tilldelas stipendium. En utvidgning av stipendieverksamheten synes följaktligen böra komma i fråga endast under den förutsättningen, att särskilda anslag kunna anvisas för ändamålet.

Då denna understödsform under fem års tillämpning visat sig vara ändamålsenlig, synes mig tiden vara inne för en utvidgning av verksamheten. Denna utvidgning bör enligt min mening tills vidare begränsas till de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg, vilka för närvarande icke åtnjuta statliga studiestipendier i någon form. Såsom motivering för denna begränsning vill jag anföra följande.

I årets statsverksproposition ha under åttonde huvudtiteln till stipendier åt studerande föreslagits anslag med 11 000 kronor till tekniska högskolan i Stockholm samt ett från 900 kronor till 5 000 kronor höjt anslag till Chalmers tekniska högskola, varjämte till stipendier för främjande av högre studier vid de tekniska högskolorna uppförts ett reservationsanslag av 45 000 kronor. Under nionde huvudtiteln finnas upptagna anslag till stipendier med följande belopp: lantbrukshögskolan 8 000 kronor, skogshögskolan 3 000 kronor och veterinärhögskolan 4 000 kronor. Under tionde huvudtiteln föreslås bidrag till handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg med 45 000 kronor respektive 30 000 kronor under villkor, att för beredande av friplatser åt elever eller nedsättning i undervisningsavgifter användes ett belopp av minst 15 000 kronor respektive 9 600 kronor. Slutligen må erinras om att under femte huvudtiteln uppförts ett från 50 000 kronor till 80 000 kronor höjt anslag till stipendier åt sådana studerande vid tandläkarinstitutet, vilka förbinda sig att efter vunnen legitimation under samma antal år, som stipendium innehafts, tjänstgöra inom folk-tandvården.

Vad beträffar farmaceutiska institutet, utgå där inga stipendier av statsmedel, och — såsom kanslern framhållit i sin utredning — behovet av understöd synes icke heller vara stort nog att motivera inrättandet av statsstipendier. Studietiden vid institutet utgör normalt för farmacie kandidatexamen två terminer och för apotekarexamen ytterligare i medeltal fem terminer. För inträde vid institutet fordras en elevutbildning på apotek under två år, varvid lön utgår med 75 kronor per månad under första året och 100 kronor per månad under andra året. Före studierna för apotekarexamen erfordras minst tolv månaders apotekstjänstgöring såsom farmacie kandidat (grundlön 3 500 kronor per år).

Av ovan lämnade uppgifter angående förekomsten av statliga studieunderstöd vid de högre läroanstalterna av högskolekaraktär synes framgå,

att behovet av nya statsstipendier är störst vid Stockholms högskola och Göteborgs högskola. Det förefaller mig därför naturligt och befogat att vidga ramen för statsstipendieinstitutionen till att omfatta även nämnda högskolor. Till grund för en avvägning av de anslagsbelopp, som skäligen böra komma dessa läroanstalter till godo, har jag lagt den av kanslern år 1939 företagna utredningen, vilken för detta ändamål i år kompletterats med aktuella, från respektive studieorter infordrade uppgifter angående de studerandes sociala och ekonomiska förhållanden.

De faktorer, vilka i främsta rummet böra vara bestämmande för storleken av anslagen till stipendier, synas vara det effektiva antalet studerande vid vederbörande läroanstalt, den nuvarande förekomsten av stipendier och studiekostnadernas storlek. Vid beräklandet av sistnämnda kostnader torde hänsyn i första hand böra tagas till utgifterna för kost och logi. I detta sammanhang bör beaktas, i vilken utsträckning de studerande ha möjlighet att under studietiden utnyttja förmånen av bostad i hemmet. Härvid får dock icke förbises, att sådana faktorer som de studerandes sociala och geografiska härkomst representera rörliga moment, vilka lätt kunna undergå betydande förändringar under en relativt kort tid, till exempel genom inrättandet av ett större antal studiestipendier eller andra liknande åtgärder. Det synes därför angeläget att icke i alltför hög grad fastlåsa fördelningen av de stipendiemedel, som ställas till förfogande av statsmedel, på grundval av studentkårernas aktuella sammansättning.

Kanslern erinrade i sin förut åberopade utredning, att även andra faktorer än de nyss anförda förtjänade att tillmätas en viss betydelse. Sålunda borde exempelvis förekommande variationer i fråga om läsårets längd och den genomsnittliga totala studietiden för olika examina beaktas. Vidare borde uppmärksammas, att en direkt jämförelse mellan antalet nyinskrivna vid de skilda läroanstalterna kunde bli missvisande av den anledningen, att vid vissa högskolor åtskilliga studerande inskrivas för kortare tid utan avsikt att bedriva egentliga examensstudier. Till belysning av detta förhållande må anföras, att antalet studerande under höstterminerna 1938—1942 utgjorde i medeltal vid Uppsala universitet 3 709, vid Lunds universitet 2 419, vid karolinska institutet 898, vid Stockholms högskola 1 965 och vid Göteborgs högskola 502 och att det genomsnittliga nettoantalet nyinskrivna vid de nämnda läroanstalterna under läsåren 1938/39—1942/43 uppgick till respektive 417, 380, 96, 433 och 134, motsvarande respektive 11,2, 15,7, 10,7, 22,0 och 26,7 % av nyssnämnda medeltal. Då de vid dessa läroanstalter förekommande examina icke uppvisa några avsevärda skiljaktigheter i fråga om den beräknade studietiden — utom beträffande de medicinska examina, vilkas antal dock icke på långt när motiverar den stora disproportionen i förhållandet mellan antalet nyinskrivna och det totala antalet studerande — synes skälig hänsyn böra tagas till den olika snabba omsättningen av studerande.

En skälighetsprövning på grundval av det föreliggande materialet och i huvudsak enligt de principer, som på sin tid följdes av de studentunderstödssakkunniga, har givit till resultat, att till stipendier åt de studerande vid de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg synas tills vidare, i avvaktan på någon tids erfarenhet, böra utgå anslag med i runt tal 35 000 kronor respektive 15 000 kronor.

Vad den yttre anordningen av de föreslagna nya stipendierna beträffar, synas för dem i tillämpliga delar böra gälla samma bestämmelser som i fråga om statsstipendierna vid universiteten och karolinska institutet. Stipendierna böra alltså utgå under de första studieåren, och behörig att söka stipendium bör vara såväl den, som redan är inskriven vid vederbörande högskola, som den, som ämnar nästföljande läsår där inskriva sig. Beträffande universiteten och karolinska institutet är föreskrivet, att stipendium som regel icke må första gången tilldelas studerande, som varit närvarande vid läroanstalten under längre tid än fyra terminer, och denna bestämmelse synes även böra gälla för stipendier vid högskolorna.

I anslutning till två i ämnet väckta motioner uttalade 1939 års lagtima riksdag i sin skrivelse nr 200, att statsstipendium i form av fri bostad och fri kost borde kunna tilldelas även studerande, som har sitt hem å den ort, där studierna bedrivs. Någon begränsning i detta avseende av behörigheten att innehava statsstipendium har emellertid aldrig ifrågasatts vare sig av de studentunderstödssakkunniga eller av de hörda myndigheterna, och icke heller innehåller gällande reglemente någon föreskrift härom. Statsstipendienämnderna ha också i de fall, då så prövats skäligt, utdelat helt eller delat stipendium till studerande med hem på studieorten.

Vid universiteten och karolinska institutet får statsstipendium innehavas under sammanlagt högst tre läsår, och stipendieförmånerna utgå under de officiella lästerminerna. Stipendiat, som varit förhindrad att till fullo utnyttja förmånerna under sagda tid, kan likväl av vederbörande statsstipendienämnd medgivnas rätt att taga i anspråk återstående del under mellantermin, dock att stipendium i intet fall må tillgodonjutas under längre tid än sammanlagt åtta månader per år. Vid Stockholms och Göteborgs högskolor utgör det officiella läsåret liksom vid universiteten och karolinska institutet åtta månader. För samtliga de berörda läroanstalterna synes därför kunna gälla den enhetliga bestämmelsen, att stipendieförmånerna må åtnjutas under högst åtta månader per läsår.

Det officiella läsåret börjar även vid Stockholms och Göteborgs högskolor den 1 september, varför tiderna för ledigförklarande, ansökning och utdelning lämpligen synas kunna sammanfalla med motsvarande tider vid universiteten och karolinska institutet. Enligt för sistnämnda läroanstalter gällande reglemente skola statsstipendierna av ecklesiastikdepartementet kungöras till ansökning lediga under december månad närmast före det läsår, under vilket de avses skola åtnjutas. Sökande, som åtnjuter undervisning vid högre all-

mänt läroverk eller därmed jämförlig läroanstalt, skall före nästföljande januari månads utgång till läroverkets rektor ingiva sin ansökan. Övriga sökande skola före den 1 mars ingiva sina ansökningar direkt till vederbörande statsstipendienämnd. Fördelningen av de tillgängliga stipendiemedlen sker före utgången av april månad. I likhet med vad som skedde, när naturastipendierna infördes år 1939, bör, när rätten att åtnjuta dylika stipendier utsträcker till studerande vid Stockholms och Göteborgs högskolor, övergångsvis iakttagas, att för omkring en tredjedel av de första stipendiaterna vid de nämnda högskolorna maximitiden för innehav begränsas till ett år och för ytterligare ungefär en tredjedel till två år. De stipendiater, vilkas rätt till prolongation på detta sätt inskränkes, böra utses bland redan inskrivna studerande, vilka tillbragt i regel högst sex terminer vid vederbörande högskola. Genom en dylik anordning vinnes också den fördelen, att gränsen ej blir så markerad mellan de studerande, som påbörja sina akademiska studier omedelbart före och efter den nu ifrågavarande utvidgningen av stipendieförmånerna.

Vid de tre läroanstalter, där statsstipendier i form av fri bostad och fri kost för närvarande förekomma, handhavas alla med stipendieverksamheten förenade uppgifter av lokala statsstipendienämnder. Varje dylik nämnd består av fem ledamöter, av vilka en, som tillika är ordförande, utses av universitetskanslern, två av större akademiska konsistoriet respektive karolinska institutets lärarkollegium samt två av vederbörande studentkår. Denna anordning torde även med fördel kunna tillämpas vid högskolorna. Då det givetvis är angeläget, såväl vid utdelandet av stipendier som vid den fortlöpande kontrollen under läsåret, att vederbörande nämnd — och icke minst dess sekreterare — har god personkännedom, synes en gemensam nämnd för karolinska institutet och Stockholms högskola icke böra inrättas.

Även förmedlingen av stipendieförmånerna synes böra följa de principer, som hittills tillämpats vid universiteten och karolinska institutet. I största möjliga mån böra alltså stipendiaterna hänvisas till sådana bostäder och matställen, som förvaltas av de studerande själva eller av dem närstående företag och organ. Då särskilda konviktorier eller därmed jämförliga matsalar finnas vid samtliga de berörda läroanstalterna utom Uppsala universitet, torde de nya statsstipendienämndernas arbete därigenom komma att betydligt underlättas.

Då alltså enahanda bestämmelser böra gälla för naturastipendieverksamheten vid samtliga de fem berörda läroanstalterna, synes i stället för nu gällande reglemente för utdelning av statsstipendier böra utfärdas nytt reglemente, varvid av statsstipendienämnderna hittills vunna erfarenheter böra beaktas. Likaså torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att fördela de av riksdagen anvisade medlen på de särskilda läroanstalterna.

I riksstatsförslaget har till Gemensamma universitetsändamål: Stipen-

dier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska medikokirurgiska institutet beräknats ett reservationsanslag av 184 700 kronor. Detta anslag synes böra erhålla den ändrade benämningen Gemen-samma universitetsändamål: Naturastipendier vid universiteten och vissa högskolor samt höjas till ett avrundat belopp av 240 000 kronor, vilket innebär en ökning med 55 300 kronor.

2. Studielån.

Det synes naturligt att i samband med inrättandet av naturastipendier vid de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg även vidga möjligheterna att erhålla lån ur statens lånefond för universitetsstudier på motsvarande sätt. Vid en skälighetsprövning av storleken av det ytterligare investeringsanslag, som för detta ändamål bör tillföras fonden, synas de faktorer, vilka ovan betonats i fråga om naturastipendierna, böra beaktas även i detta sammanhang. Till ytterligare belysning av frågan meddelas i följande tablå antalet och det sammanlagda beloppet av de nya lån, som under vart och ett av åren 1934—43 utdelats ur allmänna studielånefonden och statens lånefond för universitetsstudier (de senare siffrorna tryckta med kursiv stil) till studerande vid universiteten i Uppsala och Lund, karolinska institutet samt de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg:

År	Uppsala universitet		Lunds universitet		Karolinska institutet		Stockholms högskola		Göteborgs högskola	
	Antal	Belopp kronor	Antal	Belopp kronor	Antal	Belopp kronor	Antal	Belopp kronor	Antal	Belopp kronor
1934	22	22 900	15	16 000	4	4 400	4	4 300	2	2 000
1935	24	26 000	16	16 000	3	3 200	6	6 200	4	3 200
1936	31	31 600	14	13 950	4	3 950	6	6 300	5	4 850
1937	22	25 050	21	23 800	3	3 400	8	8 350	4	4 800
1938	26	29 200	13	14 100	4	4 800	11	12 600	3	3 400
1939	17	19 700	17	18 300	4	4 600	7	8 200	5	5 600
1940	33	34 000	27	27 500	7	8 500	5	4 800	5	4 600
1941	38	41 700	45	54 350	8	10 500	17	18 900	7	7 000
1942	39	42 000	34	39 100	13	13 500	9	9 400	3	3 600
1943	27	33 000	40	47 700	10	13 600	11	11 400	1	1 300

Anm. De relativt höga siffrorna för Lunds universitet åren 1941 och 1943 bero på att det utdelade beloppet från och med 1941 av misstag kommit att förskjutas ett år framåt i tiden.

Om de studerande vid de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg, vilka hittills varit berättigade söka lån ur allmänna studielånefonden, för framtiden hänvisas till statens lånefond för universitetsstudier, böra enligt min mening möjligheterna för dessa studerande att komma i åtnjutan-

de av denna kreditgivning samtidigt i någon mån utökas. Det förefaller mig därför skäligt, att till lån för studier under läsåret 1945/46 vid Stockholms högskola och Göteborgs högskola anvisas anslag av 20 000 kronor respektive 10 000 kronor. Vid bifall härtill skulle investeringsanslaget till statens lånefond för universitetsstudier komma att höjas från 350 000 kronor för innevarande budgetår med 100 000 kronor till 450 000 kronor. Sistnämnda belopp överstiger med 30 000 kronor det i statsverkspropositionen preliminärt beräknade anslaget.

I och med att universitetsstudielånefonden öppnas för de studerande vid de fria högskolorna, böra dessa studerande — i likhet med vad som tidigare skett beträffande de studerande vid universiteten och karolinska institutet — undantagas från behörighet att erhålla lån ur allmänna studielånefonden. Även i övrigt böra samma bestämmelser gälla för samtliga studerande, som kunna erhålla lån ur statens lånefond för universitetsstudier. Kungl. Maj:t synes fördenskull i berörda syfte böra omarbeta nu gällande reglemente för fonden (SFS 290/1939).

Äberopande det ovan anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av . . kronor 240 000;

dels ock till Statens lånefond för universitetsstudier å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder för budgetåret 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av . . kronor 450 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Lars Ekströmer.